

AATTEET OHJAAVAT LAHJOITTAJIA

Säätiöiden historia ulottuu kauas taaksepäin. Suuren varallisuuden keränneet henkilöt ja erilaiset yhteisöt ovat kautta historian lahjoittaneet omaisuuttaan johonkin hyvänä pitämäänsä tarkoitukseen. Lahjoittaminen kytkeytyy kunkin ajan suuriin aatteisiin. Keskiajalta lähtien kirkko sai vastaanottaa keskeisen osan lahjoituksista. Lukuisat kirkkorakennukset on pystytetty paikkakunnan yksityishenkilöiden tuen varassa, ja kirkko on saanut runsaasti tukea muihinkin tarkoituksiin. 1700-luvun lopun Suomessa valistuneet henkilöt perustivat säätiöitä, joiden varoja käytettiin hyväntekeväisyyteen. Yksi ensimmäisistä suurlahjoittajista oli kauppaneuvos Johan Sederholm (1722--1805), joka teki testamentissaan suuren lahjoituksen köyhäinhoitoon.

Kun kaupungit ja kunnat ottivat köyhistä ja sairaista huolehtimisen vastuulle, väheni kiinnostus lahjoittaa tähän tarkoitukseen. Uudeksi trendiksi nousi koulutuksen tukeminen. Tämän lahjoitusaallon ensimmäisiä suuria nimiä oli piirustuksen opettaja Frans Sedmigradsky (1783--1855), joka testamentissaan määräsi perustettavaksi pikkulasten koulun Helsinkiin.ⁱ Lahjoittaminen koulutusta varten oli osa 1800-luvun nationalismia. Koulutuksen ja muun kansanvalistuksen avulla rakennettiin kansallista identiteettiä. Sivistyneistön ja kansan välille solmittiin vahva liitto, jonka keskeinen pyrkimys oli yleisen sivistystason nostaminen. Tämän liiton symboliksi nousi Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (1831), joka eli aluksi laajan jäsenkuntansa maksamilla jäsenmaksuilla, mutta alkoi 1850-luvulta alkaen saada testamentti- ja muita lahjoituksia.ⁱⁱ

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toiminnan tekivät mahdolliseksi muun muassa Längmanin rahaston varat, joita seura sai 1880-luvulta lähtien. Rahasto muodostui sahayrittäjä ja ruukinpatruuna Erik Johan Längmanin (1799--1863) 1859 kirjoittaman testamentin perusteella. Längmanin motiiveista ei ole tietoa, mutta vaikuttaa siltä, että hänen lahjoituksensa taustalla oli kansallinen eetos. Längman oli paljon tekemisissä J. V. Snellmanin kanssa. Myös toinen tunnettu fennomaani C. A. Gottlund kuului Längmanin ystäväpiiriin. Jo eläessään Längman tuki huomattavilla summilla Savossa sijaitsevaa tyttöjen kudontakoulua ja Kuopion tyttökoulun perustamista 1840-luvun lopulla. Testamentin mukaan Längmanin omaisuus jaettiin kahteen osaan, joista Suomelle tuli 31/90 ja Ruotsille 59/90. Molempien maiden varat oli jaettu A- ja B-rahastoiksi. Suomen A-rahastosta oli määrä tukea Pohjois-Suomen taloudellista elämää, kunhan se olisi

kartutettu tiettyyn summaan saakka. B-rahastoakin piti kartuttaa, mutta siitä voitiin kuitenkin jakaa apurahoja tieteen, taiteen ja valistuksen edistämiseksi. Säädyt ottivat rahastot haltuunsa 1877, ja B-rahastosta alettiin 1882 jakaa valtiopäivien harkinnan mukaan kansallishenkisille seuroille. Vuonna 1955 eduskunta totesi, että A-rahastoa ei pystyttäisi kartuttamaan Längmanin edellyttämällä tavalla ja siitäkin alettiin jakaa apurahoja. Rahastoa hallinnoi Suomen Pankki, joka siirsi rahaston Suomen Kulttuurirahaston nimikkorahastoksi 1985.ⁱⁱⁱ

Längmanin rahaston ohella muita 1800-luvun loppupuolella perustettuja suuria rahastoja olivat Otto August Malmin (1838--98) ja Herman Frithiof Antellin (1847--93) rahastot, joiden varojen käytöstä päätettiin valtiopäivillä. Kauppaneuvos Malm tuki jo eläessään mm. Kansanvalistusseuraa, ja hänen testamenttinsa määräysten mukaan perustettu rahasto tuki korkeampaa opetusta, kansanvalistusta, yleishyödyllistä toimintaa sekä tutkimusta. Taiteen keräilijä, lääketieteen tohtori Antell testamenttasi arvokkaat kokoelmansa Suomen kansalle ja perusti samalla suuren rahaston niiden kartuttamiseksi. Lisäksi hän muun muassa lahjoitti Helsingin yliopistolle 800 000 markkaa käytettäväksi nuorten tukijoiden matka-apurahoiksi.^{iv}

Yksityisiä suurlahjoittajia oli 1800-luvulla vielä vähän. Sivistyshankkeita tuettiin pääasiassa yksittäisten kansalaisten pienillä, yksittäisillä lahjoituksilla, joista muodostui suuria kokonaisuuksia. Koulukeräykset alkoivat 1860-luvulla, esimerkiksi Jyväskylän tyttökoulu perustettiin lahjoitusvaroin 1864. 1870-luvulla koulukeräysinto pääsi todella vauhtiin. Merkittävin keräys oli Helsingin Suomalaisen Alkeisopiston perustaminen vuosina 1871--73. Suomalaisuusliikkeen tutkija *Pirkko Rommi* kutsuu keräystä ensimmäiseksi suomalaiseksi kansanliikkeeksi. Kansan karttuiseaan käteen vedottiin lukuisten muidenkin koulujen perustamisen yhteydessä ja niitä ylläpidettäessä. Myös muun kansanopetuksen järjestäminen vaati kansalaisten lantteja ja seteleitä. Oman kieliryhmänsä koulutusta edistävät Kansanvalistusseura (1874) ja Svenska Folkskolans Vänner (1882) toimivat pääosin yksityishenkilöiltä saamansa tuen varassa.

Oman kieliryhmän eteen tehtiin paljon vapaaehtoista työtä myös muissa yhteyksissä. Keräyksistä tuli olennainen osa kansallismielistä aktiivisuutta. Suomalaisen mallikansalaisen tuli rakentaa omalla panoksellaan suomen- tai ruotsinkielistä yhteiskuntaa. Ne, jotka eivät halunneet tukea erilaisia sivistyksellisiä hankkeita, leimattiin ”vanhoillaan olijoiksi”, niiksi, jotka eivät vielä olleet sisäistäneet yhteiskunnan kannalta tärkeitä tekijöitä. Sivistyksen tukemisesta tuli jopa osa perhejuhlia. Hautajaisissa ja häissä puhumattakaan iltamista tai puhetilaisuuksista pantiin hattu kiertämään kouluhankkeen tai kunnankirjaston kokoelman kartuttamisen hyväksi. Suusta suuhun

leviävä tunnepitoinen informaatio oli tehokasta ja muokkasi kansalaisten asenteita kauas tulevaisuuteen. Lahjoittamisella ilmaistiin myös oma yhteiskunnallinen kanta. Se oli ikään kuin suomalainen tapa äänestää. Lahjoittamista kutsuttiinkin vapaaehtoiseksi takseeraukseksi.^v

Suomalainen erityispiirre ovatkin kansalaiskeräyksillä alkuun pannut rahastot, joista tärkeimmät ovat Svenska Kulturfonden ja Suomen Kulttuurirahasto. Molempien tausta on kielikysymyksessä. Svenska Kulturfondenin peruspääomaa alettiin kerätä 1906, säätiö saatiin perustettua 1908 ja ensimmäinen jako oli 1915. Säätiö oli tarkoitus perustaa Ruotsalaisen kansanpuolueen yhteyteen, mutta koska puolue ei voinut olla säätiölain vaatima juridinen henkilö, sijoitettiin säätiö Svenska Litteratursällskapet i Finland –seuran (1885) alaisuuteen. Kulturfondenin perustamiskeräys ajoittui yleiseen ja yhtäläiseen äänioikeuteen perustuvan eduskuntatyön alkamiseen. Ruotsinkielisen väestön edustajat olivat jo 1800-luvun lopulla ärsyyntyneitä siitä, että valtiopäivät tuki Längmanin rahastosta pääasiassa suomenkielisiä seuroja. Valtiopäivä uudistuksen yhteydessä pelättiin, että valtion kulttuurituki suunnattaisiin entistä voimakkaammin suomenkieliselle kulttuurille. 2000-luvun alussa Kulturfonden kuuluu Suomen suurimpien säätiöiden joukkoon. Svenska Litteratursällskapet jakaa myös muista lahjoitusvaroin perustetuista rahastoistaan stipendejä.^{vi}

Suomalaisten tuntema vastuuta kulttuurin kokonaisuudesta ja samalla oman kieliryhmän koulutuksesta osoittavat Turkuun yksityisin varoin perustetut yliopistot, Åbo Akademi (1918) ja Turun Suomalainen yliopisto (1922). Molempien tausta oli kielikysymyksessä ja molempien perustajakunta halusi turvata myös korkeimman opetuksen itsenäisyyden suhteessa valtiovaltaan. Helsingin yliopistohan oli Venäjän hallintovallan alaisuudessa 1910-luvulla, kun uusia korkeakouluja alettiin hankkia 1917. Åbo Akademin varat kerättiin pääasiassa talouselämäältä. Turun yliopiston perustamiseksi pystytettiin laaja kansalaiskeräys, jonka tuloksena noin 22 000 yksityishenkilöä tai yhteisöä antoi lahjoituksen yliopiston aikaansaamiseksi.^{vii}

SIVISTYKSEN JA TALOUDEN LIITTO

Suomenkielisen kulttuurin kannalta ensimmäinen yksityinen todella merkittävä rahasto oli Alfred Kordelinin (1868--1917) 1917 perustama yleinen edistys ja sivistysrahasto. Ajatus tiedettä, kirjallisuutta, taidetta ja kansansivistystyötä edistävän rahaston perustamisesta oli syntynyt Kordelinin viimeisinä elinvuosina hänen lainopillisen neuvonantajansa varatuomari Risto Rytin kanssa käydyissä keskusteluissa. Alfred Kordelinin säätiö oli vielä 1930-luvullakin ehdottomasti merkittävin tieteen apurahojen jakaja. Talvisodan jälkeen voimakas inflaatio söi Kordelinin säätiön

pääomaa, ja jaettavien apurahojen määrä jäi melko pieneksi 1970-luvun lopulle saakka. 1980-luvulla säätiö nousi uudelleen Suomen säätiöiden ja rahastojen eliittiin.^{viii}

Alfred Kordelin uskoi lujasti tiedon voimaan ja piti kansanvalistusta erittäin tärkeänä. Hän kunnioitti kouluopintoja, yliopistollisia tutkintoja ja muuta opillista sivistystä, jota vaille oli itse jäänyt. ”On erityisen merkille pantavaa, että kaikki ne yksityiset henkilöt, joiden toimesta - - - sivistykselliset suurrahastot ovat syntyneet, ovat olleet sellaisia, jotka itse olivat jääneet korkeammasta opillisesta sivistyksestä osattomiksi”, kirjoittaa *Edvin Linkomies*.^{ix} Hyvin monet yrittäjät pitivät tiedettä ja yleisen koulutustason nostamista keinona rakentaa suomalaista yhteiskuntaa. Liike-elämän, tieteenharjoittajien ja taiteilijoiden liitto oli kulttuurissa keskeinen. ”Talouselämän on saatava apua tekniikalta, tieteeltä, siis henkiseltä kulttuurilta, voidakseen toteuttaa oman päämääränsä, ja henkinen kulttuuri tarvitsee talouden tukea voidakseen heikkoudessaan elää”, kuvaili Suomen Kulttuurirahaston hallituksen puheenjohtaja Yrjö Reenpää talouden ja tieteen suhdetta.^x Erittäin merkittäväksi liike-elämän yhteishankkeeksi muodostui Helsingin Kauppakorkeakoulun rehtori Kyösti Järvisen alulle panema Suomalainen Liikesivistysrahasto (1919), joka tukee liiketaloustieteen tutkimusta ja koulutusta.^{xi}

Lahjoittaminen oli myös osa kansallisaatteesta nousseiden porvarillisten puolueiden aatemaailmaa. Päämääränä oli yhteiskuntarauha ja vallitsevien olojen säilyttäminen ja vanhan reseptin mukaan se tehtiin nostamalla kansakunnan sivistystasoa. Ajateltiin, että rahvaan raaka voima oli hillittävässä ja saatavissa yhteisen hyvän rakentamiseen vain lisäämällä tietoa. Talouden, kirjallisuuden ja lehdistön tiivistä yhteistyöäkselia yhdisti ensin fennomania ja myöhemmin aitosuomalaisuus. Kysymys oli taistelusta kulttuurisen kompetenssin ja kulttuurisen pääoman puolesta.^{xii} Kansallis-Osake-Pankki ja muu suomalaiskansallinen yritysryhmittymä, kuten Vakuutusyhtiö Pohjola ja Kajaani Oy olivat yhteistyöäkselin keskiössä. Sen voimahahmoja olivat muun muassa Antti Ahlström (1827--96), Juho Lallukka (1852--1913) ja Alfred Kordelin. Kauppaneuvokset Ahlström ja Lallukka puolisoineen tukivat suomalaista kulttuuria muun muassa Kansanvalistusseuran ja Suomalaisen kansakoulun ystävät -yhdistyksen (1889) kautta. Juho Lallukka määräsi 1908 laatimassaan testamentissa, että molempien puolisojen kuoltua pesän varoilla pystytettäisiin taiteilijakoti ja ylläpidettäisiin sitä. Kauppaneuvoksetar Maria Lallukka (1858--1923) taas määräsi puolet omasta omaisuudestaan Viipurin kirjaston perustamiseen.^{xiii}

Kielikysymys leimasi 1800—1900-lukujen vaihteen liike-elämää. Talouselämää hallitsi vanhastaan ruotsinkielinen porvaristo, joka omisti valtaosan pääomista. Suomenkielinen kauppiaskunta kävi

markkinataistelunsa osaltaan kielipohjalta, sillä sille oli jo liiketaloudellisista syistä tärkeää tukea kulttuuria ja tulla sitä kautta hyväksytyksi vanhan porvariston rinnalla. Liike-elämän suurmiehen asema likimain edellytti varallisuuden käyttämistä suomalaisen yhteiskunnan rakentamiseen. Omankielisen kulttuurin tukeminen oli yhtä tärkeä asia myös ruotsinkielisissä piireissä. Tässä verkostossa lahjoituksen ei välttämättä tarvinnut olla näyttävä. Pienissä piireissä myös nimettöminä tehdyt lahjoitukset, kuten vaikkapa KOP:n johtaja Ivar Mauritz (Mauri) Honkajuuren (1882--1948) ”suomalaisen kulttuurin ystävänä” tekemä lahjoitus Suomen Kulttuurirahaston perustamiskeräyksen käynnistämiseksi 1937, tulivat kyllä tunnetuiksi. Samalla tavoin toimi kauppaneuvos Kalle Kuusinen (1889--1980). Hän tuki muun muassa Liikesivistysrahastoa, Suomalaisuuden Liittoa (1906) ja Suomen Kulttuurirahastoa merkittäville summilla. Lisäksi hän puhui jatkuvasti lahjoittamisen tärkeydestä omille tuttavilleen ja sai sitä kautta uusia lahjoituksia syntymään.^{xiv}

VASTUU KULTTUURISTA

1930-luvun puolivälissä rahastoja ja säätiöitä oli jo melko suuri määrä, mutta suuri osa niistä tuki kulttuuria hyvin kokonaisvaltaisesti. Varsinaiseen tutkimukseen ei varoja kovin paljon liiennyt. Suomenkieliset, aitosuomalaismieliset tutkijat kokivat, että ruotsinkielisillä oli huomattavasti paremmat mahdollisuudet saada tutkimuksilleen tukea kuin suomenkielisillä. Niin ryhdyttiin 1937 suurisuuntaiseen hankkeeseen, jossa päämääränä oli kerätä peruspääoma nimenomaan suomenkielistä tutkimusta ja kulttuuria rahoittavalle rahastolle.

Suomen Kulttuurirahaston perustamiskeräys 1937--38 oli maailman mittakaavassakin ainutlaatuinen. Siihen osallistui kaikkiaan 170 000 kansalaista. Keräyksen toteuttamisessa käytettiin taidokkaalla tavalla suomalaista lahjoitusperinnettä. Rahastohankkeen symboliksi nostettiin asikkalalainen emäntä Helmi Nuutila (1881--1967), joka teki suuren lahjoituksen perustamiskeräykseen kesällä 1937. Helmi Nuutila olikin kansallismielisen kansalaisen mallityyppi. Hän ja hänen hiukan aikaisemmin edesmennyt puolisonsa osallistuivat aktiivisesti seuratoimintaan, lukivat sanomalehtiä ja kirjallisuutta ja rakensivat monilla tavoilla oman paikallisyhteisönsä kansalaisuutta^{xv} Kulttuurirahaston perustamiskeräys jäi viimeiseksi todelliseksi keräyskansanliikkeeksi. 1930-luvun jälkeen suuret säätiöt on perustettu yksityisten lahjoitusten kautta. Tosin vuosittaiset sotainvalidi- tai yhteisvastuukeräykset ovat kaikuja vanhasta suomalaisesta tavasta rakentaa yhteiskuntaa.

Sotien aikana perustettiin kaksi Suomen mittakaavassa suurta yksityistä rahastoa. Liikemies ja Hufvudsstadsbladetin päätoimittaja Amos Andersson (1878--1961) perusti 1940 Konstsamfundet-nimisen yhdistyksen tukemaan kuva-, näyttämö- ja säveltaiteita ja lisäämään niiden kiinnostavuutta suuren yleisön keskuudessa. Yhdistys pyrki myös muilla tavoin tukemaan suomenruotsalaista kulttuuria ja edistämään nuorison ammattikoulutusta. Merenkulkuneuvos Antti Wihuri (1883--1962) ja hänen puolisonsa Jenny Wihuri (1884--1943) perustivat Jenny ja Antti Wihurin rahaston kaksi vuotta myöhemmin, 1942. Wihurin rahasto kuuluu 2000-luvun alussa Suomen viiden suurimman säätiön joukkoon. Föreningen Konstsamfundet puolestaan on yksinomaan stipendien jakajana kymmenen merkittävimmän säätiön joukossa, vaikkakin sen toiminnan pääalat ovat Amos Anderssonin taidemuseo ja <1>Hufvudsstadsbladet<P> sekä muutama muu ruotsinkielinen lehti.^{xvi}

Säätiöitä ei veroteta, koska niitä pidetään yleishyödyllisinä ja kansalliseen hyvään tähtävinä. 2000-luvun alun lainsäädännön mukaan säätiön tulee toimia ”yksinomaan ja välittömästi yleiseksi hyväksi aineellisessa, henkisessä, siveellisessä tai yhteiskunnallisessa mielessä”.^{xvii} Useimpien säätiöiden säännöissä mainitaankin jossakin muodossa kulttuurin kaikinpuolinen edistäminen ja kansallisten hankkeiden tukeminen. Yleishyödyllisyys johtuu siis osittain lainsäädännöstä, mutta suurten säätiöiden voimakas kulttuuripoliittinen aktiivisuus on myös seurausta siitä kansallishenkisestä aatemaailmasta, mistä koko suomalainen säätiölaitos on noussut.

Suomen Kulttuurirahaston perustettiin suomalaisten yhteiseksi rahastoksi, jonka velvollisuus on apurahojen jaon ohella kehittää myös muilla tavoin kulttuurielämää. Myös Svenska Kulturfonden tukee hyvin monipuolisesti suomenruotsalaisen väestön kielellisiä, kulttuurisia ja koulutuksellisia pyrkimyksiä. Liikesivistysrahasto pyrkii suomalaisen yhteiskunnan hyvinvoinnin lisäämiseen tukemalla yhteiskunnan kehitystä ja kilpailukykyä taloudellisen tutkimuksen ja opetuksen avulla. Suoraan kansallisuusaatteesta nousivat esimerkiksi hankkeet, joiden avulla tutkimusta siirrettiin yhteiseksi kansalliseksi pääomaksi. Tällainen oli esimerkiksi Kulttuurirahaston 1940-luvun <1>Aikamme Kulttuuri<P> –kirjasarja, jossa julkaistiin tutkijoiden kansantajuisia kirjoituksia. Myös Liikesivistysrahasto avustaa taloudellisia kysymyksiä käsittelevän kirjallisuuden julkaisemista ja järjestää taloudellista sivistystä edistäviä tilaisuuksia. Kulttuurin kokonaisvaltainen tukeminen näkyy monien muidenkin rahastojen tarkoituksissa. Kordelinin säätiön ohjesäännön keskeisissä pykälissä määrätään, että rahaston oli tuettava suomalaiskansallista kulttuuria. Wihurin rahasto edistää sääntöjensä mukaan suomalaista henkistä ja taloudellista viljelyä.

Jakamalla palkintoja säätiöt kertovat, mikä on arvokasta. Erityisesti toisen maailmansodan jälkeen oli leimallista nostaa esiin kansallisia sankareita sekä palkintojen että patsashankkeiden avulla. Suomen Kulttuurirahasto aloitti käytännön 1941. Usein palkinnon saajana on ollut merkittäviin saavutuksiin yltänyt tutkija, mutta rahasto palkitsee myös taiteilijoita, kirjailijoita, kasvattajia tai vaikkapa museo- tai kirjastoalan kehittäjiä. Suomalainen Tiedeakatemia ryhtyi 1945 jakamaan kunniapalkintoja, joihin se sai rahoituksen liike-elämältä. Wihurin rahasto jakoi ensimmäisen kansainvälisen palkintonsa 1953. Se myönnettiin säveltäjä Jean Sibeliukselle. Tämä Sibelius-palkinnoksi kutsuttu kunnianosoitus on myöhemmin myönnetty kymmenen kertaa. Tiedemiehille tarkoitetun Wihurin kansainvälisen palkinnon sai ensimmäisenä professori Rolf Nevanlinna 1958. Myös Alfred Kordelinin säätiö palkitsee henkilöitä, jotka ovat edistäneet suomalaista kulttuuria tieteen, taiteen, kirjallisuuden tai kansanvalistuksen alalla.^{xviii} 2000-luvun alussa Väinö Tannerin (1881--1966) säätiö (1961) liittyi palkitsijoiden joukkoon jakamalla vuosittain summaltaan hyvin suuren Tanner-palkinnon suomalaisen yhteiskunnan ”todellisuuden tulkitsijoille”.^{xix}

Monet säätiöt ovat apurahojen jakamisen ohella keränneet merkittäviä taidekokoelmia ja siten ottaneet vastuun taiteen tukemisesta. Antellin kokoelma ja Amos Andessonin taidemuseo ovat niistä merkittävimmät. Lääketieteen tutkimusta tukeva Signe ja Ane Gyllenbergin säätiö (1948) ylläpitää Villa Gyllenberg –taidemuseota.^{xx} Wihurin rahasto lopetti 1957 kuvataiteen tukemisen apurahoin ja alkoi tehdä taidehankintoja. 1980-luvulla rahasto lahjoitti suuren taidekokoelmansa Rovaniemen kaupungille, mutta kartuttaa kokoelmaa edelleen. Säätiöt järjestävät myös kilpailuja. Vuonna 1991 perustettu Paulon säätiön (1966) joka viides vuosi järjestettävä kansainvälinen sellokilpailu on niistä uusimpia. Paulon säätiö tukee myös lääketieteen ja liikesivistyksen tutkimusta.^{xxi}

VARAINHANKINTA

2000-luvun alussa Suomen Kulttuurirahasto on jakosummaltaan suurin säätiö Suomessa. Vaikka perustamiskeräys 1930-luvun lopulla onnistui erinomaisesti, eivät saadut varat kantaneet kauas eteenpäin. Lahjoitukset jaettiin saman tien stipendeinä, sillä rahastossa uskottiin Suomen kansan arvostavan suomalaiskansallista kulttuuria niin paljon, että se lahjoituksillaan turvaisi rahaston toiminnan. 1940--1950-luvuilla rahasto eli kertalahjoitusten varassa kädestä suuhun ja turvasi vuosittaisen stipendijaon käyttämällä paljon voimavaroja suhdetoimintaan. Kulttuurirahastolla oli jopa erityinen osasto varojen hankintaa varten. Sitä johti kenraalimajuri V. H. Palojärvi, joka tapasi Pörssiklubilla suomalaista liikkeenjohtoa. Yliasiamies L. A. Puntila puolestaan piti talouden alan

vaikuttajille poliittisia katsauksia ja hankki rahastolle varoja Suomalaisen Klubin piiristä. Lisäksi parille tuhannelle liikeyritykselle lähetettiin vuosittain kirje, jolla pyydettiin tukea. Varoja kertyikin, sillä Kulttuurirahasto merkitsi talouselämälle sotien jälkeisinä ”vaaran vuosina” suomalaista yhteiskuntaa puolustavaa linnaketta, jonka tukeminen oli isänmaallinen teko.^{xxii}

Suomen Kulttuurirahasto puolestaan tuki 1940-luvun lopulla Suomalaista Tiedeakatemiaa, joka sai lisäksi lahjoituksia monilta suomalaismielisiltä suuryrityksiltä.^{xxiii} Muut Kulttuurirahaston kaltaiset kansalais- ja yrityslahjoituksiin perustuvat rahastot kehittivät toimintansa tueksi vastaavanlaisia varainhankintamuotoja. Liikesivistysrahasto alkoi 1940-luvulla ylläpitää kukkaisrahastoa, jonka kautta voi lähettää merkkipäivätervehdyksen, ja kartuttaa edelleen omaisuuttaan hankkimalla lahjoituksia ja avustuksia, järjestämällä rahankeräyksiä sekä myymällä julkaisuja.^{xxiv}

1960-luvun loppupuolella Suomen Kulttuurirahasto päätti luopua rahapyyntökirjeistä ja elää omaisuuden tuotolla sekä lahjoituksilla. Päätöstä oli alettu pohjustaa jo saman vuosikymmenen alussa, kun rahaston yhteyteen ryhdyttiin määrätietoisesti luomaan nimikkorahastojen järjestelmää. Järjestelmän isä oli Kulttuurirahaston kannatusyhdistyksen toiminnanjohtaja Matti Ilmanen, joka nimikkorahastoja rahaston kasvun edellytyksenä. Nimikkorahasto suuremman säätiön yhteydessä säästää hallintokustannuksia, mutta jättää lahjoittajasta ”jäljen maailmaan”, jota useimmat lahjoittajat haluavat.^{xxv} Kulttuurirahaston yhteyteen onkin 1960-luvulta lähtien perustettu yli 600 rahastoa testamentti- tai muun lahjoituksen perusteella tai esimerkiksi eläkkeelle siirtymisen, syntymäpäivän tai vaikkapa yrityksen merkkipäivän yhteydessä. Yliopistojen ja korkeakoulujen yhteydessä toimivilla ja lukuisilla muillakin säätiöillä on myös suuri joukko nimikko- tai erillisrahastoja. Osa nimikkorahastoista jakaa tiettyyn suppeahkoon tarkoitukseen, osa taas kyseisen emosäätiön sääntöjen mukaisiin tarkoituksiin.

Talouden suhdanteet saattavat vaikuttaa säätiöihin ja rahastoihin yllättävällä tavalla. 1940-luvulla säätiöitä rasitti inflaatio. Muun muassa Längmanin rahasto ja Kordelinin säätiö kärsivät pahoin rahan arvon alenemisesta. Toisaalta osakkeiden ja kiinteistöjen arvonnousu saattaa nostaa jonkun omaisuuden aivan uusiin mittasuhteisiin. Suomalainen Tiedeakatemia sai perustamisestaan 1908 lähtien jatkuvasti lahjoituksia, jotka käytettiin välittömästi lahjoittajan määräämiin tarkoituksiin. Tärkeimmät Tiedeakatemian rahastot olivat Kotimaisen tieteellisen työn rahasto (1927) ja Nuorten tutkijain rahasto (1934). Myös Suomen Tiedeseuran yhteydessä oli runsaasti rahastoja ja se pystyi vielä 1900-luvun alkupuolella jakamaan Tiedeakatemiaa enemmän apurahoja. Molempien tieteellisten keskusseurojen jatkuvana ongelmana oli kuitenkin varojen niukkuus. Suomalaisen

Tiedeakatemiaan yhteydessä toimiva Vilho, Yrjö ja Kalle Väisälän rahasto muutti Tiedeakatemiaan yhdeksi suurista apurahojen jakajista Suomessa, kun rahaston omistamien Vaisala Oy:n osakkeiden arvo nousi aivan uusiin mittasuhteisiin. Rahasto perustuu Tiedeakatemiaan entisen esimiehen Vilho Väisälän (1889--1969) osakelajoitukseen 1963. Sen tuotosta jaetaan stipendejä matematiikan, fysiikan, tähtitieteen, geofysiikan ja meteorologian tutkijoille.^{xxvi}

TUTKIMUKSEN TUKEMINEN

Turun Akatemia sai vastaanottaa ensimmäiset yksityiset stipendit – taloudellisia opintoja varten - jo 1745. Historian ja käytännöllisen filosofian professorina toimineen Johan Bilmarkin (1728--1801) testamenttilahjoitus opinahjolleen oli aikanaan varsin merkittävä. Bilmark noudatti lahjoittamisessaan edeltäjänsä Algot Scarinin (1684--1777) esimerkkiä, ja samalla tavalla toimivat monet muutkin professorit. 1800-luvun alussa Helsingin yliopiston yhteydessä toimi kymmenisen stipendirahastoa. 1800--1900-lukujen vaihteessa, kansallisuusaatteen ja kielikiistan vuosina yliopiston yksityisstipendien määrä nousi 76:een. 1920-luvun inflaatio vähensi yliopiston stipendirahastojen arvoja. Merkittävänä säilyi vain kamarineuvos Herman Rosenbergin rahasto, jonka Herman Frithiof Antell oli isänsä muistoksi muodostanut testamenttilahjoituksellaan 1896. Siitä jaettiin matka-apurahoja nuoremmille tieteenharjoittajille.^{xxvii} Vanhat lahjoitusvarat ovat 2000-luvun alkuun mennessä menettäneet arvoaan niin, että niillä on vain marginaalinen merkitys. Yliopiston 350-vuotisjuhlien yhteydessä kerätty tiedesäätiö on nykyisin Helsingin yliopiston tärkein stipendirahasto. Se jakaa vuosittain 30 nuorten tutkijoiden apurahaa, jotka mahdollistavat kokopäiväisen työskentelyn. Lisäksi yliopiston omista varoista, joiden tuotto tulee kiinteistöistä ja apteekin tuotosta jaetaan tutkimukselle noin 30 miljoonaa markkaa vuodessa.

Muidenkin suomalaisten korkeakoulujen yhteydessä toimii lahjoitusvaroin perustettuja, oppilaitoksen toimintaa tukevia rahastoja. Yksityisin varoin perustettujen korkeakoulujen vanhat tukisäätiöt on muodostettu tutkimusta tukeviksi säätiöksi. Muun muassa Stiftelsen för Åbo Akademi (1917) ja Turun Yliopistosäätiö (1927/1974) muodostavat kumpikin merkittävän kokonaisuuden. Åbo Akademin säätiö pystyy antaa yliopistonsa tutkijoille suorastaan erityisaseman kansallisessa apurahakilpailussa. Turun Yliopistosäätiö tukee ensisijaisesti kansainvälistä merkitystä olevia tutkimusprojekteja ja kansainvälisten yhteyksien aikaansaamista eri muodoissa. Säätiö jakaa myös erityisiä nuoren tutkijan apurahoja.^{xxviii}

Lahjoitukset ovat myös ohjanneet yliopistoja. Tietylle oppiaineelle annettu testamenttilahjoitus saattoi esimerkiksi vaikuttaa aineen ottamiseen opinto-ohjelmaan. Professori J. J. Pippingsköldin (1825--92) testamentilla kustannettu soveltavan fysiikan professuuri 1895 oli ensimmäinen yksityisiin varoihin perustuva professorin virka Suomessa. Pippingsköld antoi mallin muille lahjoittajille. Yksi niistä oli Kordelinin säätiö, joka rahoitti Helsingin yliopiston kauppaoikeuden ja agraaripolitiikan professuurit vuosina 1922-45.^{xxix} Lahjoittajaa lähellä olevaa tutkimusalaa voi tukea myös perustamalla yksinomaan tietylle alueelle jakava rahasto. Kun kauppaneuvos Kalle Kuusinen halusi edistää käytännön läheistä kauppa- ja liiketaloustieteiden tutkimusta, hän perusti arvostamansa liiketaloustieteen professori Hugo Ranisen nimeä kantavan rahaston Suomen Kulttuurirahaston yhteyteen. Toinen Kulttuurirahaston yhteydessä toimiva nimikkorahasto, Kalle ja Dagmar Välimaan rahasto (1955), jakoi vientikaupan apurahoja. Kun rahastoon ei tullut riittävästi tasokkaita hakijoita, käynnisti Kulttuurirahasto 1960 omat vientikaupan seminaarinsa Tampereen, Turun ja Helsingin kauppakorkeakouluissa.^{xxx}

Kauppätieteiden ja teknisten tieteiden tutkimuksen ja opetuksen edistäminen jää kuitenkin esimerkiksi Suomen Kulttuurirahaston apurahoissa varsin pieneksi osa-alueeksi, vaikka monet suurlahjoittajat ovat luoneet omaisuutensa juuri näillä aloilla. Kulttuurirahaston jaosta tieteen osuus on ollut noin 65 % ja taiteen 25 %. Loppu on jaettu tiedonvälityksen sekä museo-, kirjasto- ja arkistoalan kehittämiseen ja opintoihin sekä yhteiskunnalliseen toimintaan. Tieteen apurahoissa humanistiset ja yhteiskuntatieteet ovat olleet hiukan painotettuja. Linjauksiin vaikuttaa varsin paljon lahjoittajien tahto, sillä lahjakirja määrää rahastosta jaettavien stipendien alan. Rahastojen tukema alue on yhtä laaja kuin yhteiskuntakin. Jos tarkoitus on yleinen, kuten vaikkapa taiteen tai tieteen tukeminen, jää rahaston hallinnolle paljon liikkumavaraa. Usein on kuitenkin tehty joitakin rajoituksia. Halutaan esimerkiksi tukea vain tiettyyn kieliryhmään kuuluvia henkilöitä. Monet naiset ovat lahjoituksellaan halunneet edistää naisten mahdollisuutta päästä korkeimman opillisen sivistyksen äärelle. Taiteen tukeminen on haluttu rajata vaikkapa vain monumentaalimalaukseen, tai tiedettä tuetaan antamalla apurahoja tieteellisten kirjastojen kehittämiseen.^{xxxi}

Lahjoittajien tahto on testamentin lailla sitova, ja heidän usein määrätietoinen persoonallisuutensa heijastuu lahjoitukseen liittyviin määräyksiin. Esimerkiksi Lars Gabriel von Haartmanin metsäpiruksi nimittämä E. J. Längman oli elinaikanaan ristiriitainen ja varsin epäsuosittu henkilö, joka uhkasi toiminnallaan vanhaan privilegiojärjestelmään tukeutuvia porvareita mutta myös valtion metsäpolitiikan tavoitteita. Längmanin rahaston monimutkaiset säännöt tekivät rahaston käytön lähes mahdottomaksi, ja niitä oli lopulta muutettava valtiopäivien päätöksellä. Säätiön voi lopettaa

vain, jos oikeusministeriö toteaa toiminnan jatkamisen mahdottomaksi. Lahjoittajan tahtoa on noudatettava vielä sadankin vuoden päästä sen esittämisestä. Aika ajaa kuitenkin monien asioiden ohi. Lahjakirjan määräys voi olla myös sellainen, että alalla ei ole tutkimusta. Lahjoittaja ei voi pysyttää uutta tutkimusalaa. Joskus lahjoittaja taas voi yhdistää kaksi liian suppeaa asiaa toisiinsa. Jos rahastosta saa jakaa vain tietyltä maantieteelliseltä alueelta kotoisin olevalle tutkijalle, joka on saavuttanut kansainvälistä mainetta, saattaa rajaus olla ylivoimainen.

Säätiöiden tutkimusrahoituksen painopiste on lääketieteen tukemisessa. Oma tai lähiomaisen sairaus saa kiinnostumaan kyseisen taudin tutkimuksesta ja määräämään varoja tämän sairauden tutkimukseen. Suomen vanhin lääketieteen stipendirahasto, myöhemmin Rosina Heikelin rahastoksi nimetty, syntyi kuitenkin toisista lähtökohdista. Sen perusti Helsingin yliopiston yhteyteen 1874 Adelaïde Ehrnroth (1826--1905), joka tahtoi tukea lääketiedettä lukevia naisylioppilaita. Vuorineuvos Fritz Arthur Juséliuksen (1855--1930) lääketieteellistä tutkimusta tukeva Sigrid Juséliuksen Säätiö (1930) oli ensimmäinen todella merkittävä alan rahasto. Jusélius testamenttasi säätiön pääoman parantumattomaan sairauteen 11-vuotiaana menehtyneen tyttärensä muistoksi.^{xxxii}

Syöpäjärjestöjen yhteydessä toimivat Syöpäsäätiö (1948) ja Syöpätautien tutkimussäätiö (1969) ovat yhdessä Suomen suurin yksityinen syöpätutkimuksen tukija ja kuuluvat samalla eniten jakavien säätiöiden joukkoon. Vuonna 1936 perustetun Suomen Syöpäyhdistyksen toiminta sai merkittävän alkupääoman valtioneuvos Woldemar von Frenckellin (1853--1936) yhdistykselle tekemästä huomattavasta lahjoituksesta 1937. 1950-luvun alussa yhdistys kartutti omaisuuttaan keräyksellä, jonka tuotto oli yli 40 miljoonaa markkaa. Syöpäjärjestöt ylläpitivät sairaaloita ja toimivat monella tavalla sairauden torjumiseksi, mutta tutkimusta ne pystyivät todenteolla tukemaan vasta 1960-lopulta lähtien, kun Syöpätautien tutkimussäätiö perustettiin. Syöpäsäätiöiden varainhankinta on tieteelliseksi säätiöksi erityisen monimuotoista. Ne hankkivat lahjoituksia sekä perinteisin tavoin että Tue tutkimusta –lahjoittajarekisterin kautta. Lisäksi säätiö järjestää taidehuutokauppoja ja illallistanssiaisia hyväntekeväisyysjärjestöjen lailla.^{xxxiii}

Vuorineuvos Emil Aaltosen (1869--1949) perustama Emil Aaltosen Säätiö (1937) oli ensimmäinen säätiö, joka keskittyi nimenomaan tutkimuksen tukemiseen. Se ei ottanut ohjelmaansa lainkaan kansansivistystä, vaikka kansallisuusaate väritti tätäkin rahastoa. Säätiö tukee suomenkielisten tutkijoiden luovaa tieteellistä tutkimustyötä, ja on ollut merkittävä tutkimuksen tukija sekä laaja-alaisuutensa että suurten nuoren tutkijan apurahojensa vuoksi.^{xxxiv} Yrjö Jahnssonin säätiö (1954), joka kuuluu kymmenen suurimman säätiön joukkoon, edistää kansantaloustieteellistä ja

lääketieteellistä tutkimusta. Lisäksi se tukee mainittujen tieteenalojen saumakohdassa olevaa terveystaloustieteen tutkimusta. Säätiö on useimmista muista säätiöistä poikkeavalla tavalla rajannut tukialueensa hyvin tarkasti. Kouluneuvos Hilma Jahnsson (1882--1975) perusti säätiön edesmenneen puolisonsa kansantaloustieteen professori Yrjö Jahnssonin (1877--1936) muistoksi.^{xxxv}

Suomen Hiilikauppiain Yhdistyksen 1952 perustama Suomen Luonnonvarain tutkimussäätiö tukee metsä- ja muiden luonnonvarojen tuottoa ja teknis-taloudellista käyttöä edistävää tutkimusta. Säätiön peruspääoma saatiin teollisuuden maksamista tuontipolttoaineiden hinnantasaussmaksuista. Säätiön tutkimusrahoituksessa painotetaan luonnonvarojen kestäväää käyttöä.^{xxxvi} Toinen vastaavanlainen tuotantoelämää tukeva säätiö on Tekniikan edistämissäätiö, joka perustettiin 1949 Teknillisen korkeakoulun 100-vuotijuhlan merkeissä.^{xxxvii}

Tutkimuslaitoksen perustaminen on yksi lahjoittajan keinoista suunnata tutkimusta haluamalleen alalle. Erityisesti yritykset ovat käyttäneet tätä tapaa. On perustettu kannatusyhdistyksiä rahoittamaan alan tutkimukseen keskittyviä laboratorioita. Suomen ainut tieteen nobelisti Artturi Ilmari Virtanen kehitti AIV-rehuseoksen Valion laboratoriossa (1917), jonka johtajana hän toimi perustamisesta lähtien. Laboratoriosta muodostettiin 1931 Biokemiallinen tutkimuslaitos, jota rahoittivat Keskusosuuskunnat Valio, Hankkija, Suomen Osuuskauppojen Keskusosuuskunta SOK ja Osuuskassojen Keskuslainarahasto yhdessä kolmen liikepankin kanssa. Virtanen pitikin osuustoimintayrityksiä Rockefellerin ja Carnegien kaltaisten säätiöiden veroisina tekijöinä suomalaisen tutkimuksen tukemisessa.^{xxxviii} 1920-luvulla myös Alfred Kordelinin rahasto suunnitteli kemian alan tutkimuslaitoksen perustamista, mutta hanke täytyi varojen puutteessa hylätä.^{xxxix} Yksityisten säätiöiden tutkimuslaitoksista merkittävin on Wihurin tutkimuslaitos (1944), jonka tehtäväksi määriteltiin edellytysten luominen korkeatasoiselle luonnontieteiden, lääketieteen tai teknillisten tieteiden tutkimukselle. Jenny ja Antti Wihuri halusivat laitoksensa avulla saada aikaan sellaista uutta, josta olisi hyötyä ihmiskunnalle. Nykyisin Wihurin Tutkimuslaitos on keskittynyt sydän- ja verisuonitautien perustutkimukseen.^{xl}

STIPENDIPOHJAISESTA JÄRJESTELMÄSTÄ PALKKATYÖHÖN

”Maassamme on muodostunut itsenäisyytemme aikana eräitä huomattavia rahastoja, jotka ovat apurahoja jakamalla voineet edistää erityisesti tutkijoiksi pyrkivien ja nuorten tutkijoiden kehitystä. Nämä apurahat ovat varmasti vaikuttaneet ja ennen kaikkea tulevat vaikuttamaan maamme

henkisen ja aineellisen kulttuurin saavutuksiin voimakkaasti. Ilman näitä rahastoja olisimme paljon huonommassa asemassa kuin nyt on asianlaita”, totesi A. I. Virtanen Suomen Kulttuurirahaston vuosijuhlassa 27.2.1946. Vaikka valtion laitosrahoituksen ulkopuolinen tuki tieteelle ja taiteelle on koko Suomen itsenäisyyden ajan ollut suurempi kuin yksityisten rahastojen jakosumma, oli säätiöiden jakosumma aina 1960-luvun lopulle saakka säätiöiden sekä suuruudeltaan että monimuotoisuudeltaan hyvin merkittävä. Valtiovalta lähetti esimerkiksi 1945--48 yhteensä 24 tieteen ja taiteen stipendiaattia ulkomaille, mutta yksityiset säätiöt sen sijaan 99 stipendiaattia.^{xli}

Yksityisiin säätiöihin perustuva stipendipohjainen järjestelmä sopi hyvin 1900-luvun alkupuolen akateemis-traditionaaliseen toimintamalliin^{xlii} tai toisinpäin -- tutkimuksen käytännöt oli sovitettu rahoituksen rakenteisiin. Monilla aloilla tutkimus tehtiin opetustyön sivussa tai väitöskirjat laadittiin sivutyönä varsinaisen ansiotyön ohella. Professoreilla ylipäätään oli melko heikot mahdollisuudet keskittyä tutkimukseen ja he olivat velvollisia hoitamaan itse sijaisen palkkauksen ottaessaan virkavapautta tutkimustyöhön.^{xliii} Kuten *Marjatta Hietala* kuvaa perustui oppilaitostenkin toiminta suurelta osin yksityisten ihmisten ja liikelaitosten lahjoituksiin. Tieteen vapaus oli keskeinen arvo ja yliopistojen ja korkeakoulujen itsenäisyyttä suhteessa valtioon varjeltiin tarkasti. Valtioavun vastaanottamista pidettiin jopa vaarana oppilaitokselle. Åbo Akademi esimerkiksi torjui 1930-luvulla opetusministeriön tarjouksen valtionavusta, koska se halusi pysytellä täysin itsenäisenä. 1950-luvun puolivälissä oppilaitos joutui kuitenkin anomaan valtionapua heikon taloudellisen tilanteensa vuoksi. Valtionvallan puuttuminen yksityisen rahoituksen varassa toimivien korkeakoulujen asioihin oli yhtäältä epäilyttävää, mutta toisaalta myös niukkojen resurssien puitteissa toivotonta. 1900-luvun alkupuolella tieteen tulevaisuuden koettiin olevan yksityisten lahjoittajien velvollisuudentunnon ja uhrautuvuuden varassa.^{xliv}

1900-luvun alkupuolella stipendit jaettiin ”käsityönä”. Tieteen maailma oli pieni, ja professorit pyrkivät huolehtimaan siitä, että kukin tutkija sai vuorollaan nauttia jotakin apurahaa. Henkilösuhteet, hakijan kieli tai tietty vuorottelun periaate olivat ratkaisevia. Suomen Kulttuurirahastossa hallitus, joka koostui pääasiassa kansallishenkisten yritysten johtajista ja suomalaismielisistä professoreista, teki päätöksen omaan harkintaansa ja hallituksen jäsenten henkilösuhteisiin luottaen. Apurahan saajat taas kävivät henkilökohtaisesti raportoimassa tutkimuksensa etenemisestä Kulttuurirahaston yliasiamies L. A. Puntilalle.^{xlv}

Suomen Tiedeseuran ja Suomalaisen Tiedeakatemian asiantuntemukseen luotettiin sekä valtionhallinnon tiedettä koskevista päätöksistä että säätiöissä ja rahastoissa. Esimerkiksi Alfred

Kordelinin säätiön ja heinolalaisen kunnallisneuvos Niilo Helanderin (1865--1930) säätiön ohjesäännöt laadittiin Tiedeakatemiaan piirissä. Helanderin säätiö (1927) tukee suomalaista kulttuurityötä tieteen ja taiteen aloilla sekä kaupan ja teollisuuden kehittämistä. Tiedeakatemia oli vahvasti edustettuna molempien säätiöiden hallituksissa ja muun muassa Kordelinin säätiön hallituksen puheenjohtaja professori Gustaf Komppa sai säätiöltä useita suurehkoja apurahoja. Muutoinkin hallituksen jäsenistö vaikutti tukea saavien tieteenalojen osuuksiin. Myös Suomen Kulttuurirahasto neuvotteli suurpalkintojensa saajista Tiedeakatemiaan kanssa. Wihurin säätiö puolestaan myönsi 1960-luvun lopulla Tiedeakatemiaalle kymmeneksi vuodeksi määrärahan jaettavaksi varttuneille tutkijoille.^{xlvi}

Julkisessa keskustelussa tällaisia yhteyksiä ei kritisoitu. Ongelmalliseksi ei myöskään koettu sitä, että säätiöt rajasivat stipendiaattinsa joko suomen- tai ruotsinkielisiin. Säätiöthän oli perustettu pitkälti kielitaistelun innoittamina. Suomalaisen Tiedeakatemiaan alkuperäinen tarkoitus oli yhdistää suomenkielisten tieteenharjoittajien ryhmää, ja Alfred Kordelin esimerkiksi oli määrännyt, että säätiön hallituksen ja jaostojen jäsenten tuli olla ”toiminnallaan osoittanut harrastavansa suomalais-kansallista kulttuuria”.^{xlvii} Ruotsinkielisellä puolella oli omat samantyylliset yhteytensä.

Suomen Kulttuurirahasto loi eräänlaisena säätiöiden lippulaivana stipendijaossaan malleja koko säätiölaitokselle. Hakemusten ja stipendiaattien määrän kasvaessa 1960-luvulla Kulttuurirahasto alkoi käyttää vuosittain kutsuttuja asiantuntijoita. Joillakin sen nimikkorahastoilla on lisäksi oma hoitokuntansa, joka ottaa kantaa kyseisen rahaston jakoon. Tapa käyttää stipendihakemukset laajalla asiantuntijakerroksella, tuli pikku hiljaa vallitsevaksi kaikissa suuremmissa säätiöissä. Pienissä rahastoissa ja säätiöissä apurahapäätökset tekee hallitus, mutta nekin konsultoivat yleensä alan asiantuntijoita. Toinen uusi tapa oli luottamuselinten jäsenten erovuoroisuus, joka otettiin Kulttuurirahastossa käyttöön 1960-luvun alussa. Esimerkiksi Liikesivistysrahastossa on erovuorojen ohella määrätty, että rahaston luottamuselimissä ei voi olla yli 70-vuotiaita.

Stipendivarojen vähäisyys on ollut tieteen ainainen ongelma. Tiedeakatemiaan piirissä muun muassa koettiin, että tutkijat joutuvat varojen puutteessa kuluttamaan aikaansa ”alempiarvoisissa tehtävissä.” Tiedeakatemia elättelikin alkuvuosinaan toiveita, että se voisi jopa ylläpitää muutamaa akateemikkoo, mutta ajatus piti varojen puutteessa hylätä. Sodan jälkeen niukkuus oli entistä suurempi ja stipendit pienivät. Vielä 1930-luvulla jotkut Tiedeakatemiaan stipendiaatit pystyivät työskentelemään apurahallaan vuoden. Inflaatio söi kuitenkin rahastoja niin paljon, että seuraavalla vuosikymmenellä akatemia saattoi jakaa vain kuukauden tai parin työn turvaavia apurahoja.^{xlviii}

Suomen Kulttuurirahaston apurahat pyrittiin aluksi jakamaan niin suurina, että niiden turvin pystyi työskentelemään kokopäivätoimisesti. Ne ylittivät jopa professoreiden vuosipalkan. Toisen maailmansodan jälkeen apurahoja oli Kulttuurirahastossakin pienennettävä, sillä varoja oli vähän ja tukialue oli laaja.^{xlix} 1960-luvulla alkoi kuulua vaatimuksia apurahajärjestelmän muuttamisesta valtiovallan rahoitukseen pohjautuvaksi. Nuori tutkija Raimo Väyrynen esimerkiksi koki, että tutkijaksi tähtäävä opiskelija oli ”melkoisessa paitsiossa”. Hän vaati stipendien korottamista ja niiden sitomista elinkustannusindeksiin. Vain Suomen Kulttuurirahasto, Alfred Kordelinin rahasto sekä Wihurin rahasto myönsivät riittävän suuria apurahoja, mutta ne oli tarkoitettu pääasiassa varttuneemmille tieteenharjoittajille.^l

Koko 1960-luku oli kiihkeän kehittämisen aikaa. Aikaisemmin tiedettä -- korkeampaa hengenviljelyä -- edistettiin spontaanisti ilman kokonaisvaltaista suunnittelua. Yksityiskohtia ja erityiskysymyksiä ratkottiin yksi kerrallaan. Myös yliopisto- ja korkeakoululaitos ohjautui ikään kuin omalla painollaan.^{li} Vuonna 1918 asetetut valtion tieteen asiantuntijalautakunnat, 1948 perustettu Suomen Akatemia tai 1950 asetetut tieteelliset toimikunnat toimivat päälinjoin samalla tavalla kuin säätiöt. Tiedejärjestelmän kokonaisvaltainen suunnittelu ja koordinointi alkoi 1958 asetetusta Helsingin yliopiston kansleri Edwin Linkomiehen johtamasta Tieteellisen tutkimuksen organisaatiokomiteasta. Komitea jätti vuosikymmenen kuluessa kolme osamietintöä, ja kuten *Seikko Eskola* kuvaa, asetettiin valtiovallan toimesta useita muitakin toimikuntia ja työryhmiä pohtimaan tutkimukseen ja korkeakouluihin liittyviä kysymyksiä.

Säätiölaitos ei jättäytynyt tämän kehityksen ulkopuolelle. Suomen Kulttuurirahasto järjesti ensimmäiset kulttuuripoliittiset neuvottelupäivänsä samana vuonna kuin Linkomiehen komitea asetettiin. Neuvottelupäivien sarjaa jatkettiin vuosina 1962, 1965 ja 1968. Kulttuurirahaston hallituksen mielestä juuri sen viritettävä keskustelua kulttuuripoliitiikan kokonaisvaltaisesta kehittämisestä, koska valtiovallalla ei ollut riittäviä resursseja muotoilemaan kulttuuripoliittikkaa koskevia tavoitteita. Myöskään puolueilla ei ollut riittäviä kulttuuripoliittisia ohjelmia. Kulttuurirahastossa rahaston yliasiamies Erkki Salonen, joka oli aikaisemmin toiminut valtakunnansuunnittelutoimistossa suunnittelijana, uskoi suunnittelun voimaan, mutta termi ”kokonaisvaltainen suunnittelu” oli vahvasti esillä kaikessa neuvottelupäiviin liittyvässä aineistossa. Kulttuurirahasto myös ennakoi korkeakoululaitoksen alueellista hajaantumista perustamalla oman maakuntarahastojärjestelmänsä vuosina 1954--71.^{lii}

Huolimatta Kulttuurirahaston varsin merkittävästä panostuksesta, säätiöt menettivät 1960-luvun kuluessa asemansa kulttuuripolitiikan keskiössä. Tiedettä ja taidetta koskevien ratkaisujen painopiste siirtyi valtion budjettiin. Linkomiehen komitean ensimmäisen osamietinnön seurauksena asetettiin 1961 uudet tieteelliset toimikunnat, joiden yhteyteen perustettiin pieni määrä tutkijanvirkoja. Opetusministeriön organisaatio kasvoi aivan uusiin mittasuhteisiin. Vuonna 1967 laaditulla lailla luotiin valtion taidekomitea ja taiteilijoiden apurahajärjestelmä. Laki tieteen tukemisen järjestämisestä (1969) pystytti kokonaan uuden tutkimusta rahoittavan organisaation, Suomen Akatemian. Akatemian yhteydessä toimivien valtion tieteellisten toimikuntien tutkimusrahoitus nousi suuremmaksi kuin säätiöiden stipendien kokonaissumma.^{liii}

1970-luvun alussa vaadittiin koko säätiölaitoksen siirtämistä osaksi valtiota. Valtioneuvosto asetti 1972 säätiölaitoskomitean selvittämään säätiöiden merkitystä. Lähtökohtana oli oikeusministeriössä laadittu muistio, jossa koko säätiölaitoksen olemassaolo asetettiin kyseenalaiseksi. Säätiöiden valtiollistamista suunniteltiin edellisen kerran 1945--47, ja aivan kuten ”vaaran vuosina” myös 1970-luvun hanke raukesi poliittisten suhdanteiden muutoksen myötä.^{liv} Molempina aikoina uhka johti yhteistyöhön, joista 1970 alkanut jatkuu edelleen. Säätiöiden säännöllistä yhteydenpitoa kutsutaan Säätiöiden ja rahastojen neuvottelukunnaksi. 1970-luvun alussa osallisia oli noin 30, nykyisin noin 40. Neuvottelukunnan puitteissa säätiöt pohtivat toimintaansa liittyviä kysymyksiä ja tekevät yhteistyötä European Foundation Centerin kanssa. Neuvottelukunta on laatinut muun muassa hyvän säätiötavan toimintaohjeet. Vuonna 1972 perustettiin Säätiöpalvelu – Stiftelsetjänst hoitamaan säätiöiden yhteisiä asioita ja neuvomaan apurahan hakijoita rahoitusmahdollisuuksia koskevissa kysymyksissä. Säätiöpalvelun julkaisema Säätiöhakemisto (1978) oli ensimmäinen suomalaisen säätiölaitoksen kokonaisuutta hahmottava selvitys.

Valtion tuleminen tieteen tärkeimmäksi rahoittajaksi on muovannut suomalaista tiedejärjestelmää radikaalilla tavalla. Ehkä merkittävin muutos on se, että tutkijan ura on ammatillistunut. Säätiöiden apurahoihin perustuvassa järjestelmässä se ei olisi ollut mahdollista, sillä ammatillistuminen vaatii järjestelmällisen ja pitkäjänteisen rahoituksen. Vetovastuun siirtäminen säätiöiltä valtiolle oli kivuliasta, mutta säätiöiden kannalta sittenkin helpottavaa. Kun niillä ei enää ole yleisvastuuta tieteen ja taiteen edistämisessä, voivat ne aikaisempaa vapaammin valita tukemiaan hankkeita. 2000-luvun alun tilanteessa, jossa tutkimusjärjestelmän on palveltava taloudellista kasvua, kansainvälistä kilpailukykyä ja tuotantorakenteen monipuolistumista^{lv}, säätiöt voivat joko tasoittaa suuren aallon vaikutusta tai vahvistaa sitä.

Valtion tieteellisten toimikuntien tutkimustuki on vaikuttanut myös varsinaiseen jakopolitiikkaan. Jokainen rahasto ja säätiö on joutunut ottamaan valtion tuen tieteelle jollakin tavalla huomioon. Turun Yliopistosäätiö valitsi toimintamallin ”pienempiä apurahoja suuremmalle joukolle”. Säätiön piirissä on jouduttu myös taiteilemaan sen kanssa, että Yliopistosäätiön jakamat apurahat eivät söisi turkulaisten muualta saamaa tukea.^{lvi} Pääsääntö on se, että säätiöt jakavat apurahoja yksilöllisesti arvioitaville yksilötutkijoille. Laitoksia tuetaan vain poikkeuksellisesti, ja vältetään tuen vakiintumista. Säätiöiden ei myöskään tarvitse noudattaa tasapuolisuutta ja ne voivat ottaa jakoratkaisuissaan suurempia riskejä kuin valtiovalta.^{lvii}

Uusia säätiöitä perustetaan vuosittain, ja viimeisen 20 vuoden aikana esimerkiksi Suomen Kulttuurirahasto on saanut lahjoituksina yli 400 miljoonaa markkaa. Säätiöitä on nykyisin noin 2 600, joista apurahoja jakavia on noin 700. Muut on perustettu etupäässä sairaaloiden, vanhankotien, jäähallien ym. vastaavien laitosten ylläpitoon. Epäitsenäisiä rahastoja on useita kymmeniä tuhansia.^{lviii} Lahjoittamisen suuret linjat kertovat valaisevalla tavalla, miten kansalaisten tahto ennakoi valtiovallan päätöksiä. Aluksi rakennettiin yhteiskunnallista järjestystä lahjoittamalla kirkolle useiden vuosisatojen ajan. Seuraavaksi lahjoitukset suuntautuivat hyväntekeväisyyteen, kunnes valtiovalta ja paikallishallinto ottivat vastuun kansalaisten perushuolenpidosta. Sitten oli vuorossa perussivistyksen tarjoaminen kansalaisille, jonka seurauksena peruskoulutus liitettiin kokonaisuudessaan verovaroin järjestettäväksi. Viimeisin suuri trendi on ollut tutkimuksen tukeminen yksityisin varoin, joka sekkin on yhä laajenevassa määrin on tullut valtiovallan rahoituksen piiriin. Kaiken edellä mainitun rinnalla on kautta aikojen kulkenut ajaton taide.

LÄHTEET

- Arasmo 1998 = Alpo Arasmo, Tohtoridoktriinilla tietoyhteiskuntaan. Turku 1998.
- Aro 1971 = Pirkko-Liisa Aro, Säätiön tarkoituksesta ja sen toteuttamisen takeista. 1971.
- Autio 1990 = Lauri Autio, Salus: Wihurin tutkimuslaitos ja suomalaisen sydäntutkimuksen alkuvaiheet. Helsinki 1990.
- Blomstedt 1982 = Yrjö Blomstedt, Korkeakoululaitos ja tiedepolitiikka. Suomen Kulttuurihistoria III. Toim. Päiviö Tommila, Aimo Reitala, Veikko Kallio. Porvoo 1982.
- Eskola 1991 = Seikko Eskola, Tiedettä taidetta, aatetta. Suomen Kulttuurirahasto Suomen kulttuurissa. Keuruu 1991.
- Halila 1987 = Aimo Halila, Suomalainen Tiedeakatemia 1908--1983. Helsinki 1987.
- Halila 1990 = Aimo Halila, Alfred Kordelinin yleinen edistys- ja sivistysrahasto 1918--1988. Helsinki 1990.
- Heikel 1940 = Ivar A. Heikel, Helsingin yliopisto 1640--1940. Helsinki 1940.
- Hjelt 1908 = Edv. Hjelt, Yliopiston kehitys Helsingissä. Oma maa. Tietokirja Suomen kodeille. III nidos. Porvoo 1908.
- Ilmanen 1975 = Matti Ilmanen, Säätiöt tutkimuksen rahoittajana. Teoksessa Korkeakoulut, tutkimus ja tutkimuspolitiikka. Opetusministeriön ja Suomen korkeakoulujen rehtorien neuvoston järjestämät korkeakoulupäivät 23.-24.1.1975 Lammin biologisella asemalla. Helsinki 1975.
- Jernström 1987 = Frank Jernström, För kultur och framtid. Svenska Kulturfonden 1908--1984. Jakobstad 1987.
- Juvelius 1908 = J. W. Juvelius, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Oma maa. Tietokirja Suomen kodeille. VI nidos. Porvoo 1908.
- Kansallisgalleria 1996 = Kansallisgalleria . Suuret Suomalaiset, Nuori tasavalta (1920--1945). Porvoo 1996.
- Ketonen 1959 = Oiva Ketonen, Yksityiset korkeakoulut. Oma maa. Tietokirja Suomen kodeille. Kuudes osa. Porvoo 1959.
- Kivinen et. al.1993 = Osmo Kivinen, Risto Rinne & Kimmo Ketonen, Yliopiston huomen. Korkeakoulupolitiikan historiallinen suunta Suomessa. Helsinki – Tampere 1993.
- Klinge et. al. 1989 = Matti Klinge, Rainer Knapas, Anto Leikola ja John Strömberg, Keisarillinen Aleksanterin yliopisto 1808--1917. Keuruu 1989.
- Koskimies & Poukka 1969 = Rafael Koskimies ja Pentti Poukka, Emil Aaltonen. Tampere 1969.

- Kuisma 1999 = Markku Kuisma, Meillä ei ole mitään Rockefelleriä ... mutta meillä on osuustoiminta, Teoksessa Markku Kuisma, Annastiina Henttinen, Sami Karhu ja Maritta Pohls, Kansan talous. Pellervo ja yhteisen yrittämisen idea 1899--1999. Tampere 1999
- Liikanen 1995 = Ilkka Liikanen, Fennomania ja kansa. Joukkojärjestäytymisen läpimurto ja Suomalaisen puolueen synty. Historiallisia tutkimuksia 191. Suomen Historiallinen Seura. Helsinki 1995.
- Linkomies 1958 = Edwin Linkomies, Suomalaiset sivistysrahastot. Oma maa. Tietokirja Suomen kodeille. Neljäs osa. Porvoo 1958.
- Markkanen 1976 = Erkki Markkanen, Juho Lallukka. Jyväskylä 1976.
- Mäkelä 2000 = Janne Mäkelä, Tieteen tukipylväs. Turun Yliopistosäätiö 1974--1999. Turku 2000.
- Oma maa 1908 = Oma maa. Tietokirja Suomen kodeille. III nidos. Porvoo 1908.
- Palmén 1908 = E. G. Palmén, Kansanvalistustyö. Oma maa. Tietokirja Suomen kodeille III nidos. Porvoo 1908.
- Perälä 1970 = Tauno Perälä, Turun Yliopisto 1920--1939. Turku 1970.
- Pohls 1989 = Maritta Pohls, Suomen Kulttuurirahaston historia. Porvoo 1989.
- Pohls 1999 = Maritta Pohls, Kansanliike Kuortaneella, Teoksessa Markku Kuisma, Annastiina Henttinen, Sami Karhu ja Maritta Pohls, Kansan talous. Pellervo ja yhteisen yrittämisen idea 1899--1999. Tampere 1999.
- Puukari 1959 = Arvo Puukari, Suomalaisen liikesivistysrahaston työtä ja miehiä 1919--1959. Helsinki 1959.
- Ramsay 1996 = Alexandra Ramsay, Vapaaehtoisin voimin syöpää vastaan. Teoksessa Syöpä voidaan voittaa. 60 vuotta syöpätyötä. Porvoo 1996.
- Rommi 1973 = Pirkko Rommi, Fennomanian liikekannallepano” 1870-luvulla. Turun historiallinen arkisto 28. Turku 1973.
- Rommi & Pohls 1989 = Pirkko Rommi & Maritta Pohls, Poliittisen fennomanian synty ja nousu. Teoksessa Herää Suomi. Suomalaisuusliikkeen historia. Toim. Päiviö Tommila ja Maritta Pohls. Kuopio 1989.
- Smeds 1987 = Kerstin Smeds, Joukkotapahtumat ja Suomi-identiteetti. Teoksessa Kansa Liikkeessä. Toim. Risto Alapuro, Ilkka Liikanen, Kerstin Smeds ja Henri Stenius. Vaasa 1987.
- Snellman 1995 = J. V. Snellman, Samlade arbeten V 1845--1847. Helsingfors 1995.
- Snellman 1996 = J. V. Snellman, Samlade arbeten VI 1847--1849. Helsingfors 1996.
- Snellman 1959 = Kaj Snellman, Svenska Kulturfonden 1908--1958 Femtioårshistorik. Helsingfors 1959.

Suvanto 2000 = Pekka Suvanto, Alfred Kordelinin satakuntalainen nuorsuomalaisuus. Teoksessa Kohti Kultarantaa. Alfred Kordelinin elämän ja kuoleman arvoituksia. Toim. Esko Koivusalo. Vammala 2000.

Talvio 1993 = Tuukka Talvio, H. F. Antell ja Antellin valtuuskunta. Vammala 1993.

Ulfvens 1987 = Levi Ulfvens, Att förvalta och förkovra. Svenska Kulturfonden 1908--1984. Jakobstad 1987.

Yhdistyslaki 1998 = Yhdistyslaki ja säätiölaki. Lakikokoelma. Toim. Päivi Kämäräinen. Edita 1998.

Kotisivuja:

www.abo.fi = Åbo Akademi

www.acadsci.fi = Suomalainen Tiedeakatemia

www.cancer.fi = Syöpäjärjestöt

www.gyllenberg-foundation.fi = Signe ja Ane Gyllenbergin säätiö

www.helsinki.fi/hum/hist/yhd = Helsingin yliopisto, Historian laitos, Historiallinen Yhdistys, Seminaari, Valta, eliitit ja verkostot historiassa

www.helsinki.fi/hum/hist/elite/turku315 = Helsingin yliopisto, Historian laitos, Eliitit ja yhteiskunnan muutos –projekti

www.kansallisbiografia.fi = Suomen Historiallinen Seura, Kansallisbiografia

www.kolumbus.fi/tes = Tekniikan edistämissäätiö

www.konstsamfundet.fi = Konstsamfundet

www.kordelin.fi = Alfred Kordelinin säätiö

www.kulturfonden.fi = Svenska Kulturfonden

www.langmanska.com = Längmanska företagarfonden (Ruotsi)

www.lsr.fi = Liikesivistysrahasto

www.luovasaa.saunalahti.fi = Suomen Luonnonvarain tutkimussäätiö

www.paulo.fi = Paulon Säätiö

<http://personal.eunet.fi/pp/eas> = Emil Aaltosen Säätiö

www.skr.fi = Suomen Kulttuurirahasto, Säätiöpalvelu

www.terkko.helsinki.fi = Sigrid Juséliuksen Säätiö

www.uta.fi/koskivoimaa = Tampereen yliopisto, Koskivoimaa -indeksi

www.utu.fi = Turun yliopisto

www.vainotannerinsaatio.fi = Väinö Tannerin Säätiö

www.wihurinrahasto.fi = Jenny ja Antti Wihurin rahasto

www.yjs.fi = Yrjö Jahnessonin säätiö.

- ⁱ Ulfvens 1987, s. 21--22.
- ⁱⁱ Juweliuss 1908, s. 228--239.
- ⁱⁱⁱ Toukokuun 24. päivä. Oma maa 1908, s. 331--332; Linkomies 1958, s. 81--82; Snellman V 1995, s. 534, 680, 776, 779; Snellman VI 1996, s. 776; Yrjö Blomstedt, Suurlahjoittaja Erik Johan Längman ja hänen sukunsa. Genos 24/1953, s. 1--8; Jouni Yrjänä, Erik Johan Längman – liikemieselämäkerta. Esitelmä seminaarissa Eliitit ja yhteiskunnan muutos, Turku 31.5.2000. www.helsinki.fi/hum/hist/elite/turku315; Ruotsissa Längmanin lahjoituksesta on perustettu Längmanska företagarfonden, jonka tehtävänä on edistää käsityön, kudonnan, pienteollisuuden, maanviljelyksen, metsänhoidon ja kalastuksen yritystoimintaa Norrbottenin läänissä. www.langmanska.com.
- ^{iv} Linkomies 1958, s. 82; Talvio 1993.
- ^v Palmén 1908, s. 558; Rommi 1973; Smeds 1987; Rommi & Pohls 1989; Liikanen 1995; Pohls 1999, s. 452--453.
- ^{vi} Snellman 1959; Jernström 1987; Ulfvens 1987, s. 22--25, 35--53, 77--79; www.kulturfonden.fi.
- ^{vii} Ketonen 1959, s. 262; Perälä 1970; www.abo.fi.
- ^{viii} Halila 1990; www.kordelin.fi.
- ^{ix} Linkomies 1958, s. 83. Suvanto 2000, s. 22.
- ^x Suomen Kulttuurirahaston vuosijuhla 27.2.1946. Vuosijuhlapuheet. Suomen Kulttuurirahaston arkisto.
- ^{xi} Puukari 1959; www.lsr.fi.
- ^{xii} Kai Häggman, Kirjallisen kulttuurin pelikentät ja pelaajat. WSOY:n varhaista historiaa. Historiallisia papereita 6: Valta, eliitit ja verkostot historiassa. Historiallinen Yhdistys. www.helsinki.fi/hum/hist/yhd.
- ^{xiii} Palmén 1908, s. 558; Markkanen 1976; Pohls 1989, s. 23--24.
- ^{xiv} Pohls 1989, s. 34; Maritta Pohls, Kalle Kuusinen. www.kansallisbiografia.fi.
- ^{xv} Pohls 1989, s. 28--61.
- ^{xvi} www.konstsamfundet.fi; www.wihurinrahasto.fi.
- ^{xvii} Yleishyödyllisyys ei ole saavutettu etu, vaan verottaja voi ottaa vuosittain kantaa toiminnan laatuun. Säätiö ei saa harjoittaa liiketoimintaa ja verottamattomuus koskee vain tiettyjä tuloja ja sekä lahjoituksia. Säätiöiden ja rahastojen neuvottelukunta suositaa, että säätiöt käyttävät apurahatoimintaan yli puolet jakokelpoisista varoista. Esimerkiksi Yhdysvalloissa on pakko käyttää toimintaan vain kolme prosenttia omaisuuden käyvästä arvosta. Yhdistyslaki, 1998; Aro 1971.
- ^{xviii} Halila 1987, s. 154--155; Pohls 1989, s. 101--103, 116--123; Halila 1990, s. 112--114, 120.
- ^{xix} www.vainotannerinsaatio.fi.
- ^{xx} www.gyllenberg-fondation.fi.
- ^{xxi} www.paulo.fi.
- ^{xxii} Matti Ilmasen haastattelut 1994--1995 (Maritta Pohls), SKRark.
- ^{xxiii} Halila 1987, s. 221--224.
- ^{xxiv} www.lsr.fi.
- ^{xxv} Matti Ilmasen haastattelut 1994--1995 (Maritta Pohls), SKRark.
- ^{xxvi} Halila 1987, s. 15, 21, 40, 66-67, 71--72, 150--154, 221--224; www.acadsci.fi.
- ^{xxvii} Hjelt 1908, s. 658; Heikel 1940, s. 130, 155--167, 296, 301, 306, 445, 571--572, 596, 598.
- ^{xxviii} www.abo.fi; Mäkelä 2000, s. 17--18; www.utu.fi.
- ^{xxix} Hjelt 1908, s. 658; Heikel 1940, s. 561, 607, 785--786; Klinge et. al. 1989, s. 418, 456; Halila 1990, s. 105--106.
- ^{xxx} Matti Ilmasen haastattelu 19.12.1994 (Maritta Pohls), SKRark; Pohls 1989, s. 256--257.
- ^{xxxi} Pohls 1989, s. 343 ja eri osin.
- ^{xxxii} Linkomies 1958, s. 85; Sigrid Juséliuksen Säätiö 1999; www.terkko.helsinki.fi.
- ^{xxxiii} Ramsay 1996, s. 22, 31--34, 52; www.cancer.fi.
- ^{xxxiv} Koskimies & Poukka 1969; Kansallisgalleria 1996; <http://personal.eunet.fi/pp/eas>; Touko Berry, Teollisuusjohtaja Emil Aaltonen (1869--1949). Koskesta voimaa. www.uta.fi/koskivoimaa.
- ^{xxxv} www.yjs.fi.
- ^{xxxvi} Linkomies 1958, s. 83, 86; www.luovasaa.saunalahti.fi
- ^{xxxvii} www.kolumbus.fi/tes
- ^{xxxviii} Kuisma 1999, s. 10.
- ^{xxxix} Halila 1990, s. 107--108.
- ^{xl} Autio 1990.
- ^{xli} Komiteamietintö Suomen ulkomaisia kulttuurisuhteita tutkimaan asetetulta komitealta. Moniste 1949:9. Eduskunnan kirjaston kokoelmat.
- ^{xlii} Kivinen et. al. 1993; Arasmo 1998.
- ^{xliii} Perälä 1970, s. 172--173.
- ^{xliv} Ketonen 1959, s. 264--265.
- ^{xlvi} Snellman 1959, s. 39; Pohls 1989, s. 40.

-
- ^{xlvi} Linkomies 1958, s. 86; Halila 1987, s. 56--57, 70, 149--150, 174--175; Halila 1990, s.18--41, 107--108.
- ^{xlvii} Halila 1990, s.25.
- ^{xlviii} Blomstedt 1982, s. 144; Halila 1987, s. 34, 42--43, 146.
- ^{xliv} Pohls 1989, s. 341.
- ^l Raimo Väyrynen, ”Kuolleet” stipendit. 7.9.1966 Suomenmaa; Raimo Väyrynen, Stipendien inflaatio, 28.9.1967 Savon Sanomat.
- ^{li} Blomstedt 1982, s. 145; Eskola 1991, s. 44; Arasmo 1998.
- ^{lii} Pohls 1989, s. 172--214, 222--255.
- ^{liii} Eskola 1991, s. 37--45.
- ^{liv} Pohls 1989, s. 78--79, 298--304.
- ^{lv} Kivinen 1993; Arasmo 1998; Marja Häyrynen-Alestalo, The University under the Pressure of Innovation Policy – Reflecting on European and Finnish Experiences. Science Studies 1/1999.
- ^{lvi} Mäkelä 2000, s. 15--18.
- ^{lvii} Matti Ilmasen haastattelut 1994--1995 (Maritta Pohls), SKRark; Ilmanen 1975, s. 63 --70.
- ^{lviii} Perustuu tietoihin 541 säätiöstä ja yhdistyksestä 1991/1992 ja 522 säätiöön ja yhdistykseen 2000/2001.